

Nureddin Mahmud'un Haçlılar ve Bizans Devleti ile Münasebetleri

Fatma İnce*

ORCID: 0000-0002-9820-4604

Öz

Zengiler, hanedanlığının temelleri Musul ve Halep merkez olmak üzere, İmadeddin Zengi tarafından atılmıştır. Zengiler, başlangıçta Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi iken daha sonraki süreçte Selçuklular'ın zayıflaması ile bağımsız hareket etmeye başlamıştır. İmadeddin Zengi, sadece Musul Atabeyliğinin kurucusu olması dolayısıyla değil, aynı zamanda Haçlılar ile yapmış olduğu mücadele dolayısıyla da önemli bir yere sahiptir. Bilindiği üzere I. Haçlı seferi sonrası Anadolu'da bir çok haçlı kontluğu kurulmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi de Urfa Haçlı Kontluğu'dur. Urfa, stratejik açıdan oldukça önemli bir bölgeydi. Bu bölgenin, haçlıların eline geçmesi, bölgeye gelen Türkmen akınlarının da önünü kesmiştir. İmadeddin Zengi, 1144 tarihinde Urfa'yı yeniden fethetmeyi başarmıştır. Müslüman aleminde büyük bir sevinç yaşanmasını sağlayan bu olay, batıda ise hem üzüntü hem de korku ile karşılanmıştır. Urfa'dan sonra sıranın Antalya ve Kudüs'e geleceğini düşünen Haçlılar, ikinci bir sefer daha düzenlemişlerdir. II. Haçlı Seferi öncesi Caber Kalesi kuşatması esnasında hayatını kaybeden İmadeddin Zengi'nin yerini oğulları, Seyfeddin Gazi ve Nureddin Mahmud b. Zengi paylaşmışlardır. Seyfeddin Gazinin merkezi Musul, Nureddin Mahmud b. Zengi'nin merkezi ise Halep ve çevresidir. Nureddin, Türk-İslam birliğini gerçekleştirebilmek için çok ciddi bir çaba harcamıştır. Gerek II. Haçlı Seferi esnasında, gerekse II. Haçlı Seferi sonrasında haçlılara karşı büyük darbeler indirmiştir. Haçlılar ile mücadelede Türk-İslam dünyasının başarı kazanabilmesi için kendi düşmanları ile ittifak yapmaktan dahi çekinmemiştir. Bu çalışmada Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Haçlılar ve Bizans Devleti ile münasebetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nureddin Mahmud b. Zengi, Haçlılar, II. Haçlı Seferi, Bizans

Gönderme Tarihi: 20/07/2019

Kabul Tarihi:25/09/2019

* Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-Posta:fatma.ince@inonu.edu.tr

The Relations of Nureddin Mahmud With the Crusaders and the Byzantine State

Fatma İnce

ORCID: 0000-0002-9820-4604

Abstract

The foundations of the Zengi dynasty were laid by Imadeddin Zengi, with Mosul and Aleppo being the center. While the zengis were initially subordinate to the Great Seljuk state, they began to act independently in the later period with the weakening of the Seljuks. Imadeddin Zengi has an important place not only because he was the founder of the Atabeylig of the Mosul, but also because of his struggle with the Crusaders. As it is known, after the I. crusade, many crusader counties were established in Anatolia. One of the most important of these is the Crusader County of Urfa. Urfa was a strategically important region. The fact that this region was taken by the Crusaders also prevented the Turkmen incursions into the region. Imadeddin Zengi succeeded in reconquering Urfa in 1144. This event, which caused great joy in the Muslim world, was met with both sadness and fear in the West. After Urfa, the Crusaders organized a second expedition cause they thought that the queue would come to Antalya and Jerusalem. Imadeddin Zengi was replaced by his sons, Seyfeddin Gazi and Nureddin Mahmud b. Zengi who died during the siege of Caber Castle before the II. Crusade. Seyfeddin Gazi's headquarter is Mosul, Nureddin Mahmud b. Zengi's headquarter is Aleppo and its surroundings. Nureddin made a very serious effort in order to achieve the Turkish-Islamic Union. He dealt major blows to the Crusaders both during the II. Crusade and after the II. Crusade. He did not hesitate to ally himself with his enemies in order for the Turkish-Islamic world to gain success in the fight against the Crusaders. In this article Nureddin Mahmud B. Zengi's relations with the Crusaders and the Byzantine State will be examined.

Keywords: Nureddin Mahmud B. Zengi, Crusaders, II. Crusade, Byzantine

Received Date: 20/07/2019

Accepted Date: 25/09/2019

ОТНОШЕНИЯ НУР АД-ДИНА МАХМУДА С КРЕСТОНОСЦАМИ И ВИЗАНТИЕЙ

Резюме

Основа династии Зангидов была заложена Имад ад-Дином Занги, а центрами владения выбраны города Мосул и Халеб. Находясь в начале своего образования в составе Великой Сельджукской империи, с ее ослаблением представители династии начали осуществлять самостоятельную политику. Но не только основанием Мосульского атабекства Имад ад-Дин Занги остался в истории: он известен также борьбой с крестоносцами. Как известно, после первого крестового похода в Анатолии было образовано немало христианских графств. Одним из важных было Эдесское графство Урфы. Урфа имела выгодное стратегическое расположение, и ее переход в руки крестоносцев, помимо прочего, преграждал путь переселявшемуся в регион потоку туркоман. В 1144 году Имад ад-Дин Занги отвоевывает Урфу обратно, что вызвало радость у мусульманских народов и горечь и страх на западе. Испугавшись дальнейшего завоевания Анталы и Иерусалима турками, крестоносцы организовали второй крестовый поход. Однако, при осаде замка Джабер, до начала второго крестового похода, Имад ад-Дин Занги умер. Его место заняли его сыновья Сейф ад-Дин Гази и Нур ад-Дин Махмуд Занги. Центром владений Сейф ад-Дина Гази стал Мосул, а Нур ад-Дина Махмуда – Халеб. Нур ад-Дин потратил немалые усилия для организации тюрко-исламского единства. Будь то во времена или уже после окончания второго крестового похода, он усердно боролся против крестоносцев. Для достижения поставленных целей он не отказался даже от заключения союза с собственными врагами. Данная статья исследует взаимоотношения Нур ад-Дина Занги с крестоносцами и Византией.

Ключевые слова: Нур ад-Дин Махмуд Занги, крестоносцы, второй крестовый поход, Византия.

Получено: 20/07/2019

Принято: 25/09/2019

Giriş

Nureddin Mahmud b. Zengi 11 Şubat 118 tarihinde Haleb’de dünyaya gelmiştir. Nureddin Mahmud B. Zengi adaletli oluşu dolayısıyla Melk El-âdil, yaptığı savaşlarda şehit olmayı çok arzu ettiğinden dolayı da Eş-Şehid lakapları ile de tanınmaktadır. Kaynaklardaki kısıtlı bilgilere göre Nureddin Mahmud b. Zengi devrin adetleri gereği babası İmadeddin Zengi’nin yanında savaşlara katılmış ve kendisine atabeylik sınırları içerisinde bir şehrin emirliği de verilmiştir. Babası İmadeddin Zengi¹ ile birlikte Caber Kalesi kuşatmasına katılmış ancak bu kuşatma esnasında babası şehit olmuştur. Bu esnada Nureddin Mahmud b. Zengi’nin yanında devrin ileri gelen devlet adamlarından Esedüddin Şirkuh bulunmaktaydı. Esedüddin Şirkuh, Nureddin Mahmud b. Zengi’ye bu durum üzerine şu sözlerle nasihat verdi: *“Benim görüşüme göre, babanın veziri, Musul’a götürmek ve orada hükümdarlığını ilan etmek istediği kardeşin Seyfeddin lehine askerleri saptırmakla meşgul oluyor. Bu yüzden senin Haleb’e gitmeni, orada hüküm sürmeni ve buradan bütün Suriye’ye hâkim olmanı daha müreccah görüyorum. Bunu yaptıktan sonra, doğru yani Musul havalisi de sana tabi olur.”*²

Böylece atabeylik iki kardeş arasında paylaşıldı. Bu paylaşımında Nureddin Mahmud b. Zengi Haleb’e hakim olurken, kardeşi Seyfeddin Gazi ise Musul merkez olmak üzere Fırat Nehri’nin doğusunda kalan yerleri aldı.³

II. Haçlı Seferi Öncesi Nureddin Mahmud b. Zengi’nin Faaliyetleri

Nureddin Mahmud b.Zengi’nin başa geçer geçmez ilk uğraştığı işlerden biri Urfa meselesiydi. Tell-Bâşir ve civarını elinde bulunduran ve daha önceden de Urfa Kontu olan Joscelin, İmadeddin Zengi’nin ölümünün hemen arkasından Urfa’daki

¹ Her ne kadar İmâdeddin, Irak Selçuklu Sultanı Mahmud b. Muhammed Tapar tarafından oğlunu eğitmekle görevlendirilmişse de o daha sonra bu atabeylik ünvanını kendisinden sonra gelecek çocukları için bir devlet adı şeklinde bırakmıştır. Böylelikle Irak Selçuklu Devleti topraklarında kurulan ilk atabeg ünvanlı Türk-İslam hanedanı, Musul ve Halep merkez olmak üzere el-Cezire, Doğu Anadolu ve Suriye’de hüküm süren Zengiler olmuştur. Murat Öztürk, *Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019, 62.

²Ebu Şâme, *Kitâbu’r-Ravdateyn Fî Ahbâri’d-Devleteyn En-Nuriye Ve’s- Selâhiyye*,I, Kahire 1956, 188; Osman Gürbüz, “XII. Yüzyıl İslam Dünyasında Örnek Bir Yönetici: İmâdeddin Zengî”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2012): 64;Mustafa Eğilmez, “Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud”, *Türkler Ansiklopedisi*,IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 826; Coşkun Alptekin, “Musul Atabeyliği”, *DGBİT*, VII, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, 552; İbn Hallikan, *Vefeytü’l-A’yan ve Enbau Ebnai’z Zaman*,I,III, IV, Trans. Baron Mac-Guckin de Slane, Lübnan: İbn Khallikan’s Biographical Dictionary, 1970, 187.

³ İbnü’l Kalânîsi, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev. Onur Özatağ, İstanbul, 2015, 285; N. Elisseeff, *Nur Ad-Din Un Grand Prince Musulman De Syrie Au Temps Des Croisades (511-568/1118-1174)*, II, Dımaşk 1967, 396.

Ermeniler ile haberleşerek, şehri kendisine teslim etmelerini istemiştir. Onlar da kabul etmişlerdir. Joscelin, şehri kuşattı ancak Müslümanların direnişi ile karşılaştı. Bunu haber alan Nureddin Haleb'den hızla Urfa'ya hareket etti. Bunu haber alan Joscelin kaçmak zorunda kaldı. Urfa Nureddin Mahmud b. Zengi'nin eline geçti.⁴

Seyfeddin Gazi de Urfa'nın yeniden Franklar'ın eline geçtiğini haber alınca Urfa üzerine yürümüş, ancak Nureddin Mahmud b. Zengi'nin burayı ele geçirdiğini duyunca geri dönmüştür. Aslında bu durum Seyfeddin Gazi'nin pek de hoşuna giden bir durum değildir. Çünkü Urfa, atabeyliğin Musul koluna aitti. Ancak o dönemde Haçlılar'a karşı yürütülen mücadelenin sekteye uğramaması için Seyfeddin Gazi kardeşine karşı herhangi olumsuz bir harekette bulunmamıştır. Urfa'nın yeniden Nureddin tarafından ele geçirilmesi aslında Haçlılar açısından çok olumsuz bir durumdur. Çünkü, İmadeddin Zengi'nin ölümünden sonra haçlılar oğullarının deneyimsiz olduklarını düşünerek, bundan faydalanabileceklerini ummuşlardır. Ancak Urfa'nın Joscelin tarafından işgal edilmesine Nureddin Mahmud b. Zengi tarafından gösterilen bu ani refleks, haçlılara kaybettikleri toprakları geri alma umutlarının sadece bir hayalden ibaret olduğunu göstermiştir.

Nureddin Mahmud b. Zengi'nin en büyük hayali haçlılara karşı güçlü bir İslam birliği kurmaktı. Bu birliği özellikle de Antakya, Trablus, Urfa ve Kudüs Haçlı Devletlerinin doğusunda kurmak istiyordu. Bunun için de ilk hedefi Dımaşktı. Ancak bunu hemen gerçekleştirebilmek için şartlar henüz uygun değildi. Çünkü bölgeye ikinci bir seferin düzenleneceği söylentisi vardı ve bunun için de Nureddin Mahmud b. Zengi dengeli bir siyasi politika izlemek zorundaydı.⁵

Dımaşk'ta iktidarda bulunan Börüoğullarından Mücîreddin Abak ve devletin ileri gelenlerinden Unur Bey aslında Nureddin Mahmud b. Muhammed'in Dımaşk üzerinde hedefleri olduğunu biliyorlardı. Ancak onlar da Nureddin Mahmud b. Zengi'nin artan

⁴Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul: Telos Yayınları, 1998, 139. Urfa Haçlı Kontluğu I. Haçlı Seferinden sonra kurulmuş olan önemli Haçlı kontluklarından birisidir. Kurucusu, Baudouin De Boulogne'dir. Baudouin, sadece Urfa Haçlı Kontluğu'nun kurucusu değildir aynı zamanda Kudüs Haçlı Devleti'nin de ilk resmi kralıdır. Baudouin, Urfa halkının daveti üzerine I. Haçlı Seferi'nin hemen arkasından Urfa'ya gelmiştir. Ancak Urfa'ya geldikten çok kısa bir süre sonra kendisini manevi oğlu olarak kabul eden Urfa bölgesinin hakimi Ermeni Thoros ve maiyetini bertaraf ederek Urfa'ya tamamen hakim olmuştur. Böylece doğudaki ilk haçlı devleti 10 Mart 1098 tarihinde kurulmuştur. Bu kontluk, 1144 tarihinde İmadeddin Zengi tarafından yeniden fethedilmiştir. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul: Dünya Kitapları, 2007, 73, 79; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, 153.

⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 104.

gücü dolayısıyla onunla dost olmayı tercih etmişlerdi.⁶ Ancak aradaki bu dostluk durumuna rağmen Mücîreddin Abak ve Unur Bey Kudüs Krallığı ile de iletişimini devam ettirmiştir.

Urfa'nın yeniden fethi bölgedeki diğer haçlı kontluklarının da telaşa kapılmalarına sebep olmuştu. Bu konudan en çok tedirgin olan kontluk ise Antakya Prinkepsliği idi. Çünkü Urfa Antakya'yı doğudan gelen tehlikelere karşı korumaktaydı. Bunun için Antakya Prinkepsliği, II. Haçlı Seferlerinin düzenlenmesi için Avrupa'ya müracaat eden en önemli kontluklardan birisiydi. Antakya Prinkepsliğinin bu kadar korkmasının haklı sebepleri de vardı. Nitekim, Nureddin Mahmud b. Zengi, Asi Irmağı'nın doğusundaki Prinkepsliğe ait olan kalelerden Artah, Keferlâta, Basarfut, Balat ve Hâb'ı ele geçirmişti.⁷ Bunun için de Raymond, II. Haçlı Seferi başladığından en çok sevinenlerden biri olmuştur. Ancak II. Haçlı Seferi esnasında yaşananlar Raymon'un batıdan umduğu bu desteği alamayacağını göstermiştir.

II. Haçlı Seferi öncesinde haçlı liderleri arasında bir birlik söz konusu değildi. Bu durumda onların Nureddin Mahmud b. Zengi karşısında güçsüz düşmelerine sebep oluyordu. Örneğin Antakya Prinkepsi Raymond ve eski Urfa kontu Joscelin arasında bir düşmanlık vardı. Aynı düşmanlık duyguları Raymond ve Trablus kontu II. Raymond arasında da vardı. Bu liderler II. Haçlı Seferine de katılmamışlardır. Dolayısıyla da II. Haçlı Seferi kuzeydeki haçlıların desteğinden mahrum kalmıştır.

Kudüs Krallığı'na baktığımızda ise; Kudüs Kralı Foulque 1143 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Onun yerine tahta üç yaşındaki oğlu III. Baudouin geçmiştir ancak onun da yaşının küçük olmasından dolayı krallığın yönetimi annesi Kraliçe Melisende'nin idaresine geçmiştir. Kraliçe Melisende, Urfa'nın İmadeddin Zengi tarafından ele geçirilmesinden sonra bu durumdan korkuya ve telaşa kapılmış ve tıpkı Antakya Prinkepsliğinin taşıdığı kaygıların benzerlerini taşımasından dolayı da Papa'ya başvurarak, yeni bir haçlı seferinin düzenlenmesini istemiştir. Bu arada Havran Emiri Altuntaş, Dımaşk'a karşı bağımsızlığını ilan etmiştir.⁸

Aslında Kudüs Krallığı ile Dımaşk arasında bir anlaşma olmasına rağmen, Havran'a yapılacak bir seferin kendilerine toprak kazandıracağını düşünerek, Dımaşk arazisine saldırmıştır. Emir Unur ise Kraliçe Melisende'nin bu tavrı karşısında damadı

⁶ Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1985, 126; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl-i Târih-i Dımaşk*, Beyrut 1908, 275.

⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008, 198.

⁸ W.B. Steveson, *The Crusaders in the East*, Beyrut: Slim Press, 1968, 157.

Nureddin Mahmud b. Zengi'den yardım istemiştir. Nureddin Mahmud b. Zengi ve Unur arasında Melisende ve Altuntaş'a karşı yapılan ittifak Havran'ın Unur tarafından alınmasıyla geri alınmasıyla neticelenmiştir.⁹ Aslında Unur ve Nureddin kuvvetleri Kudüs Krallığı'nın ordusunu bu sefer esnasında tamamen yok edebilecek durumdayken, Unur bu durumdan kaçınmıştır. Çünkü hâlâ Unur, Nureddin'e karşı Kudüs Krallığı ile ittifak yapabileceği düşüncesindeydi. Ancak daha sonraki süreçte gelişen olaylar, Unur'un bu düşüncelerinin hayalden ibaret olduğunu göstermiştir.

II. Haçlı Seferi

I.Haçlı Seferi sonrası kurulan önemli haçlı kontluklarından birisi Urfa Haçlı Kontluğu'du. Urfa, Türkler açısından önemli bir bölgeydi çünkü bu bölgenin haçlıların eline geçmesi Horosan'dan Türkmen akışına engel oluyordu. Bu yüzden de Urfa'nın haçlılar tarafından ele geçirilmesi Müslümanlar arasında büyük bir üzüntüye sebebiyet vermiştir. Urfa yenide 1144 tarihinde İmadeddin Zengi tarafından fethedilmiştir. Bu durum batının yeniden Türkler'e karşı bir araya gelmelerine sebebiyet vermiştir. Yeniden bir haçlı seferinin düzenlenmesinde özellikle Kudüs Kraliçesi Melisende ve Antakya Prinçesi Raimond'un batıdan yardım isteklerinin de çok büyük bir etkisi vardır. Bütün bunların sonucunda Papa III. Eugenius, hemen hemen işe girişti ve Fransa Kralı VII. Louis ve Alman Kralı III. Konrad ile iletişime geçerek yeni seferin düzenlenmesi için çalışmalara başladı.

Papa III. Eugenius, düzenlenecek olan bu seferle alakalı bir de ferman neşretmiştir. Ancak bu fermanla dikkat çeken en önemli husus, Papanın Urfa'dan hiç bahsetmemesidir. Bu durum batının artık Urfa'dan umudunu kestiğini ve Kudüs ile Antakya'nın da Türkler'in eline geçmesini önlemek amacıyla bu seferi düzenlemek istediklerini göstermektedir.¹⁰

Bu seferde Papa kadar önemli bir diğer isim halkı yeni sefer konusunda galeyana getiren Bernard de Clairvaux idi. Birinci Haçlı Seferinde Keşiş Piyer Lermite'nin üstlendiği görevi bu kez Bernard de Clairvaux yerine getiriyordu. Papa ve Bernard Clairvaux'un bu çağrısını önce Fransa Kralı VII. Louis kabul etti arkasından da Alman İmparatoru III. Konradsefere katılmayı kabul etti. Böylece II. Haçlı Seferi dönemin iki önemli kralının liderliğinde başlamış oldu.¹¹

⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 198.

¹⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 214.

¹¹ Papa, sadece Fransızlardan müteşekkil bir ordunun yeni bir haçlı seferi düzenlemesi düşüncesindeydi. Bunun iki sebebi vardı: birincisi kumanda heyetinde ikiliğe meydan verilmesini önlemektir. Diğerisi ise

Ancak Bizans İmparatoru Manuel, yeni bir seferin düzenlenmesine sıcak bakmıyordu. Çünkü I. Haçlı Seferi'nde bu konuda kötü bir tecrübe yaşamıştı. Bizans Devleti I. Haçlı Seferi öncesinde batılılardan yardım talep ederken, onlardan paralı asker olarak yararlanma düşüncesindeydi. Ve aynı zaman da onlar sayesinde, Türkler tarafından ele geçirilen toprakların haçlılar sayesinde tekrar Bizans'a kazandırılacağı sanıyordu. Ancak işler hiç de umduğu gibi olmadı. Haçlılar, bölgeye geçici olarak değil, kalıcı olarak gelmişlerdi. Birinci sefer sonrası kurulan haçlı kontlukları da bunun göstergesidir. Üstelik Bizans arazisinde de birçok huzursuzluğa sebep olmuşlardı. Bunun için Bizans İmparatoru Manuel ikinci bir seferi gereksiz görüyordu. Üstelik bu dönemde Bizans İmparatoru Manuel ve Selçuklu Sultanı Mesud arasında da bir anlaşma vardı. Bundan dolayı Manuel, batılılarca her zaman Hristiyanlığa ihanetle suçlanmıştır.¹²

Hazırlıklarını tamamlayıp, yola çıkan ilk haçlı ordusu Almanlardı. Alman ordusu 1147 Mayıs'da İstanbul'a ulaştıklarında Bizans İmparatoru Manuel onları hızla Anadolu'ya geçirdi. Ve Alman İmparatoru Konrad'a Türkler ile savaşa girmemesini ve Bizans arazisinden geçerek, Antalya'ya gitmesini öğütledi. Ancak Konrad bunu dinlemedi. Bu arada Sultan Mesud da haçlıların ilerleyişini yakından takip ediyordu. Türkler ilk olarak haçlıların artçılarına saldırıp, onlara ağır kayıplar verdirdiler. Arkasından da 26 Ekim 1147 tarihinde Eskişehir yakınlarındaki Sarı Su Irmağı kıyısında dinlenen Alman haçlı ordusuna saldırarak, onların neredeyse tamamına yakınıni yok ettiler.¹³

Fransız haçlı ordusuna baktığımızda ise, Manuel, Fransızlara çok iyi davranmakla birlikte tıpkı Alman Haçlı ordusunda olduğu gibi onların da bir an önce İstanbul önlerinden uzaklaşmalarını istiyordu. Bunun içinde İmparator, bilinçli olarak Almanlar'ın, Türkler'e karşı yapmış oldukları mücadelede başarılar kazandıklarını, hatta hiçbir kayba uğramadan Türkler'den 14.000 kişiyi öldürdüklerini söyledi. Bunu duyan Fransızlar, bir an önce Almanlar'a yetişmek istediler. Çünkü Almanlar'ı kışkıyorlardı.¹⁴

İtalya'da kendisine yardım edeceğini umduğu Kral Konrad'ın yurdundan ayrılmasını pek sıcak karşılamamış ama kabullenmek zorunda kalmıştır. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*,II, 214.

¹² Ali Öngül, *Selçuklu Tarihi*,II, Manisa: Emek Matbaası, 2007, 58.

¹³ Ebru Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, 64-65.

¹⁴ Salim Koca, *Türkiye Selçuklu Tarihi*,II, Çorum: Karam Yayınları, 2003, 138-139; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, 87.

Ancak Louis, İznik yakınlarına ulaştığında durumun hiç de kendisine anlatıldığı gibi olmadığını gördü. Konrad'ın yeğeni Friedrich von Schwaben, Kral Louis'in ordugahına gelerek, Alman İmparatoru Konrad'ın başına gelenler konusunda Louis'e bilgi vermişlerdi. Louis, derhal maiyeti ile birlikte Kral Konrad'ın yanına gitti. İki kral durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Louis'in yola devam etmesini, Konrad'ın İznik'e giderek, erzak temin etmesini ve daha sonra da Louis'e yetişmesini karar altına almışlardır.¹⁵

Louis, Ulubat dolaylarında karargâhını kurdu ve Konrad'ın gelmesini beklemeye başladı. Konrad'ın ordusu ise iâşe maddelerini karşılamak için harekete geçtiler. Ancak bu amaçla köylere baskınlar yaptıkları için Bizans kuvvetleri tarafından hücumu uğradılar. Konrad, Bizans kuvvetleri karşısında zor durumda kalınca Louis'e başvurarak, ondan yardım istedi. Louis, Soissons Kontu kumandasındaki bir Fransız birliğini Almanlar'ın yardımına gönderildi. Konrad ve ordusundan geriye kalanlar kurtarıldı. Konrad, Louis'in kampına götürüldü. Konrad, burada Louis'e bundan sonra Fransız ordusunun himayesinde yola devam etmek istediğini bildirdi.¹⁶

Bunun üzerine Louis önderliğinde harekete geçen haçlı birlikleri Selçuklu topraklarına girmekten kaçınarak, Bizans arazisinden ilerleyerek, önce Edremit'e arkasından da Bergama yolu ile Efes'e ulaştılar. Kral Konrad, Efes'te hastalandı. Bunun üzerine Manuel onu alarak İstanbul'a götürdü ve Konrad ile arasını düzeltmek için de onunla yakından ilgilenerek, tedavi ettirdi. İyileştikten sonra da Konrad'a yeterince para verilmiş ve bir Bizans filosu ile Filistin'e gönderilmiştir.¹⁷

Fransızlar'a gelince, Manuel, Fransız Kralı Louis'e bir mektup yazarak, Türkler'in Haçlılar2a karşı büyük ordular hazırladıklarını ve bundan dolayı haçlıların Bizans kalelerine sığınmalarını tavsiye etmiştir. Aynı zamanda haçlıların Bizans arazisinde yaratmış oldukları huzursuzluklardan dolayı artık Bizans halkını da haçlılara karşı durdurmasının mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Ancak Kral Louis bu mektupları ciddiye bile almamıştır. Peki Manuel, Türkler'in haçlılara karşı ordu hazırladıklarını bildiği halde neden bu duruma müdahale etmemiştir? Çünkü daha II. Haçlı Seferi başlamadan önce Sultan Mesud ve Manuel arasında bir anlaşma imzalanmıştır. İmparator Manuel iki taraf arasında imzalanan bu barış anlaşmasının bozulmasını istememektedir çünkü bu dönemde Sicilya Kralı Roger ile mücadele

¹⁵ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 88.

¹⁶ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 88-89.

¹⁷ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 90.

etmektedir. Ve Roger ile bu mücadele devam ederken Mesud ile yaptığı anlaşmayı bozarak Türkler'in kendisine karşı hücumu geçmesini istememektedir. Ama aynı zamanda da haçlıların Türkler'in saldırısına uğramaları durumunda kendisini sorumlu tutacakları korkusuyla durumdan haçlıları haberdar etmiştir.¹⁸

Fransız haçlı ordusu Manuel'den gelen bu mektuplara hiç de itibar etmeden bir süre Efes'te kaldıktan sonra Menderes Vadisi boyunca Denizli istikametinde ilerlemeye başlamıştır.¹⁹ Fransızlar, Menderes Nehri boyunca ilerlerken, peşlerine takılan Almanlar'ın varlıklarından da oldukça rahatsızlardı. 1147 Noelini kutlamak için Decervion'da mola verdikleri esnada aniden başlayan şiddetli yağmur haçlı karargâhına büyük zarar verdi. Bunun yanı sıra Türkler de haçlı ordusuna taarruzlarda bulunarak, onları oldukça hırpalıyorlardı. Ancak bütün bunlara rağmen, haçlı ordusu sayıca Türkler'den üstün oldukları için nehri geçmeyi başardılar.²⁰

Bu olaydan 3 gün sonra haçlılar Denizli'ye ulaştılar ancak şehri bomboş buldular. Şehirde yiyecek bile kalmamıştı. Bu yürüyüş esnasında haçlı ordusunun yaşanan bütün bu olumsuzluklar dolayısıyla morali de oldukça bozulmuştu. Bölgenin coğrafi şartları dolayısıyla kamp kurmak imkanı bile bulamıyorlardı. Kamp yeri bulduklarında ise Türkler, haçlı birlikleri arasındaki irtibatsızlıktan ve onların yorgunluklarından faydalanarak, onların büyük bir kısmını yok ettiler. Bu saldırı akşam karanlık çökünceye kadar devam etmiştir. Kral Louis bile canını zorlukla kurtarabildi.²¹

Ertesi gün haçlılar yollarına devam ettiler. Ancak orduda nizam ve intizam kalmamıştı ayrıca askerler de çok bitkin durumdaydı. Ancak bu durumda düzenlerini bozmayan tek bir grup vardı onlar da Templier şövalyeleri idi. Hatta Kral Louis, bu intizamın bütün orduda uygulanabilmesi için Templierler'in lideri Evrard of Barrers'den de yardım istemiştir. Haçlılar, Antalya'ya varıncaya kadar Türkler tarafından oldukça yıpratılmışlardır. Türkler, yol üzerindeki ekinleri ve otları tahrip etmişlerdir. Bundan dolayı da haçlılardan pek çok asker ve hayvan erzak sıkıntısı dolayısıyla yollarda hayatını kaybetmiştir. Haçlılar, Antalya'ya vardıklarında perişan bir vaziyetteydiler.²²

Ancak haçlı ordusu Antalya'dan da istediğini bulamadı. Çünkü, Antakya'da da yeterli erzak yoktu. Aslında Antalya çok verimli topraklara sahipti. Ancak, yerli halk Türkler'in akınları dolayısıyla topraklarını da istedikleri gibi ekemiyorlardı. Bundan

¹⁸ Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, 82.

¹⁹ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 139.

²⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 107.

²¹ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 94.

²² Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 95.

dolayı da gıda maddeleri oldukça yüksek fiyatlarla satılıyordu. Ve haçlılardan sadece parası olanlar yiyecek alabildiler. Problem sadece bununla da sınırlı değildi. Haçlılar, atları için de satın alacak yem bulamadılar. Şehrin dışında bulunan Türkler'in baskınları dolayısıyla da atlarını ovadaki çayırılara götüremiyorlardı. Kral Louis, bu şartlar altında burada daha fazla duramazdı.²³

Kral Louis, maiyeti ile birlikte Antakya'ya gitmeye karar verdi. Antakya'ya gitmek için en güvenilir yol da deniz yoluydu. Haçlılar, gemi temini konusunda Bizanslılar'dan söz almışlardı. Ancak Bizans tarafından temin edilen gemiler, bütün haçlıları taşıyabilecek büyüklükte değildi. Aynı zaman da deniz yolculuğu için ödenecek meblağ da oldukça yüksekti. Bundan dolayı gemilere sadece kral, maiyeti, asiller ve piskoposlar binebildiler. Ordunun büyük bir kısmını teşkil eden yayalar ise Antalya'da bırakıldı. Kral Louis'in Antalya'dan çıkmasından sonra geride kalan haçlılar Antalya valisi tarafından şehrin dışına çıkarıldılar. Bir taraftan Bizanslılar tarafından düşmanca hareketlere maruz kalan haçlılar diğer taraftan da kale dışında Türkler'in hücumuna uğradılar ve oldukça kötü bir duruma düştüler. Haçlılar'ın düştükleri bu duruma acıyan Türkler, saldırılarına son verdiler ve haçlılara yiyecek yardımında bulunarak, yaralılarını da tedavi ettiler. Kaynaklarda, bu durumdan oldukça etkilenen 3000 Fransız'ın Müslüman olduğundan bahsedilmektedir.²⁴

Kral Louis, 19 Mart 1148 tarihinde Antakya'da karaya çıktı. Raymond bu duruma oldukça sevindi. Çünkü, Kral Louis sayesinde sürekli savunma durumunda olduğu Nureddin'e karşı taarruza geçebileceğini ve Haleb, Şeyzer gibi bölgeleri ele geçirerek, prinkepslik topraklarını genişletebileceğini umut ediyordu. Ancak yaşanan gelişmeler, Raymond'un hayal kırıklığı yaşamasına sebebiyet verecektir.²⁵

Raymond, Nureddin karşısında yaşadığı sıkıntıları Kral Louis ile birkaç kez paylaşmıştı. Ancak Louis'in asıl hedefi Kudüs'tü. Üstelik Alman Kralı Konrad'ın da Kudüs'e ulaştığı haberi gelmişti. Bu esnada Kral Louis'in Kudüs'e gitmesini hızlandıran bir olay da meydana geldi. Kral Louis'in eşi Eleanore, Raymond'un da yeğenydi. Raymond, Louis'den Nureddin'e karşı kendisine yardım etmesini istediğinde eşi Eleanore de amcası Raymond'u bu konuda destekledi. Aynı zamanda Antakya'da Eleanore ve amcası Raymond hakkında da hiç hoş olmayan şaiyalar yayılmaya başlamıştı. Bunun üzerine hızla şehirden ayrılmak isteyen Louis'e karısı Eleanore karşı

²³ Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, 93-94.

²⁴ Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*, 96; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008, 150.

²⁵ Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, 98-99.

çıktı ve ondan ayrılacağını söyledi. Rivayetlere göre, bu durum karşısında oldukça öfkelenen Louis, karısını amcasının sarayından zorla kaçırttı ve Kudüs'e doğru yola koyuldu. Umduğu desteği alamadığı için hayal kırıklığına uğrayan tek kişi Raymond da değildi. Aynı durum, Urfâ ve Antakya kontları için de geçerliydi.²⁶

Kral Louis de Kudüs'e ulaştıktan sonra, bundan sonraki süreçte ne yapılacağı ile alakalı Akka'da bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Dımaşk üzerine bir sefer yapılmasına karar verilmiştir. Ancak alınan bu karar stratejik bir hataydı. Çünkü Dımaşk, Franklar'ın tek Müslüman müttefiki idi. Ve Unur, Nureddin Mahmud b. Zengi ile arasındaki akrabalık bağlarına rağmen yine de Kudüs Krallığı ile dost kalmaya çaba gösteriyordu çünkü Unur, Nureddin'in artan gücünden endişe duyuyordu. Haçlılar ile birlikte hareket eden Kudüs Krallığı'nın Dımaşk üzerine yürüme kararı alması Unur'u Nureddin Mahmud b. Zengi'nin kucacağına itmek anlamına geliyordu. Gerçekten de öyle oldu. Haçlılar tarafından Dımaşk üzerine bir sefer düzenleneceğini haber alan Unur başta Nureddin Mahmud b. Zengi olmak üzere bütün Müslümanlardan yardım istedi. Nureddin bu çağrıya hemen karşılık verdi ve Dımaşk'a doğru yola çıktı.²⁷

Unur, Nureddin Mahmud b. Zengi başta olmak üzere Müslümanlardan almış olduğu destek sayesinde haçlıları püskürtmeyi ve yenilgiye uğratmayı başardı. Haçlılar, Unur karşısında sadece 4 gün dayanabilmişlerdi. Unur'un bu kadar kısa zamanda bu kadar kesin sonuç almasının sebebi sadece Müslümanlardan almış olduğu yardım değildi. Dımaşk'ın alınmasından sonra kimin idaresine bırakılacağı konusunda haçlı liderlerinin kendi aralarında yaşamış oldukları problemler de Unur'un bu bölgede kesin bir galibiyet elde etmesini sağladı. Bu yenilginin arkasından yeniden bir toplantı yapan haçlı liderleri, Dımaşk önlerinde uğramış oldukları yenilgiyi ancak Askalan'a bir sefer düzenleyerek telafi edebileceklerini ifade ettiler. Hatta bu seferle alakalı bir hazırlık da planlandı. Ancak bilinmeyen bir nedenden dolayı bu teşebbüs gerçekleştirilemedi. Böylece büyük ümitlerle başlayan II. Haçlı Seferi haçlılar açısından tam bir başarısızlıkla neticelendi.²⁸

El-Ureyma Kalesi'nin Ele Geçirilmesi

İkinci Haçlı Seferi'nin önemli isimlerinden Konrad'ın yanında Trablus Kontluğu'nun kurucusu Raymond st. Gilles'in resmi eşinden doğan Alfonso Jourdain'in oğlu Bertrand da bulunmaktaydı. Bertrand'ın bölgeye gelmesi Raymond'un gayri resmi

²⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 110-111.

²⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 11-112.

²⁸ Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, 115, Altan, *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, 113.

çocuğundan olan torunu II. Raymond tarafından endişe ile karşılandı. Nitekim II. Raymond'un bu endişelerinde haklı olduğu da kısa bir süre içerisinde ortaya çıktı. Çünkü, Bertrand, bölgeye geldikten kısa bir süre sonra Ureyma Kalesi'ne yürümüş ve burayı ele geçirmişti. Bu durum da onun Trablus Haçlı Kontluğu'nu ele geçirme isteğini apaçık bir şekilde ifade etmekteydi. II. Raymond, Trablus Kontluğu'nun kurucusu Raymond'un gayri resmi torunu olması dolayısıyla, ne papadan yardım isteyebilirdi ne de Kudüs Kralından. İlk başlarda bu problemi kendi askeri güçleri vasıtasıyla çözebileceğini düşündü ancak böyle bir şeyin de mümkün olmadığını kısa süre içerisinde anladı.²⁹

II. Raymond'un tek bir çaresi vardı o da Nureddin Mahmud b. Zengi'den yardım istemek. Nureddin, gelen bu yardım talebini sıcak karşıladı. Yanına Üner ve Seyfeddin Gazi'nin de kuvvetlerini alarak, Ureyma Kalesi'ni kuşattı. Aslında amacı bu kaleyi savaş yapmadan almaktı. Ancak Bertrand buna yanaşmayınca, lağımçıların açtığı tüneller sayesinde surlar yıkıldı ve Nureddin'in ordusu içeri girerek kaleyi ele geçirdi. Bertrand ve annesi bu kuşatma sırasında esir düşmüşler ve 12 yıl boyunca da Halep'te esir hayatı yaşamışlardır. Ureyma Kalesi ise tamamen yıkıldıktan sonra Trablus Haçlı Kontluğu'na teslim edilmiştir.³⁰

Nureddin Mahmud b. Zengi, bu başarılı hareketinden sonra yönünü kuzeye dönerek, Antakya Prinkepsliği'ne ait Basuta ve Hab şehirlerini ele geçirmiştir. Daha sonra da karşısına çıkan haçlı ordularını Yağra'da bozguna uğratmış ve çok sayıda esirle Halep'e dönmüştür. Nureddin, bütün bu seferler sonrası ele geçirmiş olduğu ganimetleri ağabeyi Seyfeddin Gazi ve Halife el-Muktefi ve Irak Selçuklu Sultanı Mesud ile paylaşmıştır.³¹

II. Haçlı Seferi Sonrası Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Haçlılar ve Bizanslılar ile Mücadelesi

İnab Zaferi

II. Haçlı Seferi'nden sonra Sultan Mesud, 1148 tarihinde Maraş'ı ele geçirmek için harekete geçti. Sultan, herhangi bir haçlı ordusunun bölgeye gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için de Nureddin Mahmud b. Zengi'den, haçlılara karşı şaşırtma amaçlı seferler düzenlemesini istedi. Bunun üzerine Nureddin Mahmud b. Zengi, Antakya arazisine bir sefer düzenledi. Ancak, Nureddin Mahmud b. Zengi'nin ordusunu

²⁹ P.M. Holt, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, 74.

³⁰ Holt, *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu*, 74.

³¹ Stevenson, *The Crusaders in the East*, 165.

komuta eden komutanlara arsında sorunlar yaşanmaktaydı. Bu komutanlardan en önemlileri de Emir Şirkûh ve İbnü'd-Dâye idi. Buna karşılık, Antakya Prinkepsi Raymond ve Haşişî Reisi Ali b. Vefa arasında da Nureddin Mahmud b. Zengi'ye karşı bir ittifak kurulmuştu. Haçlı-Haşişî müttefik ordusu 1148 yılının Kasım ayında Asvad Ovası'ndan geçen Halep kuvvetlerine ani bir baskın düzenlediler. Şirkûh bu baskın esnasında savaşmaktan çekindiği için bütün Halep kuvvetleri panik halinde geri çekildiler. Nureddin Mahmud b. Zengi, bu olayın hemen arkasından ordusundaki bu emirler arasındaki sorunları çözdükten sonra, Haçlı-Haşişî müttefik ordusu'na karşı da Dimaşk Atabeyliği'nden yardım istedi.³²

Bunun üzerine Üner, Emir Mücaheddin Bozan b. Mamin'i bir miktar askerle Nureddin'in yardımına gönderdi. Nureddin ise henüz Dimaşk'tan yardım gelmeden sefere başlamıştı. Ve ilk olarak da Asi Nehri'nin doğusunda önemli bir kale olan İnad'dan işe başladı. İlk başlarda Haçlı-Haşişî müttefik ordusunun, Müslümanların ordusundan sayıca oldukça fazla olduğu şaiyalarının yayılması üzerine Türk karargâhında bir huzursuzluk oldu ancak daha sonradan düşman kuvvetleri hakkında verilen bu bilginin bir abartıdan ibaret olduğu anlaşılınca, rahatladılar. 28 Haziran 1149 gecesinde bütün Haçlı-Haşişî kuvvetlerini kuşatan Türkler, sabahın ilk ışıklarından itibaren de Türk okçularının saldırılarına maruz kaldılar. Bu saldırıda Haçlı-Haşişî müttefik ordusu ağır bir mağlubiyet aldı. Raymond, Şirkûh tarafından yakalanarak, öldürüldü. Bu savaşta Raymond'un müttefikleri Haşişî reisi Ali b. Vefa da öldürülmüştür.³³Nureddin Mahmud b. Zengi, Antakya Prinkepsliği meselesini çözdükten sonra kuzey haçlıları arasında en güçlü lider konumunda bulunan Urfa Kontu Joscelin üzerine yürüdü. Ancak Joscelin, 1149 yılı kış aylarında Halep kuvvetlerine saldırarak, onları mağlup etti ve Halep kuvvetlerine ait bir çok ganimet de ele geçirdi. Bu ganimetler arasında Nureddin Mahmud b. Zengi'ye ait bir silah da bulunmaktaydı. Joscelin, bu silahı Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'a göndererek, ona: "işte bu senin damadının silahıdır. Onun başına gelenlerin daha büyüğü yakında senin de başına gelecektir." dedi. Bu duruma sinirlenen Nureddin Mahmud b. Zengi, Türkmen

³²H.A.R. Gibb, "The Career of Nur-ad-din", *A History of the Crusades, First Hundred Years*, ed. Kenneth M. Setton, Madison 1969, 515; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı İlişkilerinde Haşhaşiler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 44, (2006): 14.

³³ Gibb, "The Career of Nur-ad-din", 515.

emirlerine haberler göndererek, Joscelin'in ölü veya diri yakalayana çok miktarda para vaad etmiştir.³⁴

Neticede Joscelin 5 Mayıs 1150 tarihinde Türkmenler tarafından yakalanmıştır. Ancak Türkmenler onun kim olduğunu bilmemektedirler. Joscelin, kendisini yakalayan Türkmenler'e fidye vererek, kurtulmaya çalışmış ancak Nureddin'in casuslarından biri onu tanımış ve Nureddin Mahmud b. Zengi'ye haber gönderilmiştir. Nureddin Mahmud b. Zengi bu haber üzerine hızla bir birlik yola çıkarmış ve bu birlik Joscelin'i yakalayıp Nureddin Mahmud b. Zengi'ye teslim etmişlerdir. Nureddin Mahmud b. Zengi, Joscelin'in gözlerine mil çektirdikten sonra, Halep'te hapse attırılmıştır.³⁵

Bu şekilde bütün haçlı liderlerini tek tek saf dışı bırakan Nureddin Mahmud b. Zengi, haçlıların Asi Nehrindeki son kaleleri olan Efâmiye'ye yöneldi ve burayı topyekun bir saldırı ile ele geçirdi. Ardından da yeniden Urfa Haçlı Kontluğu'na yöneldi.³⁶

Urfa Kontluğu'nun Yıkılması

Nureddin Mahmud b. Zengi, başsız kalmış olan bu kontluğu bir an önce ele geçirmek istiyordu. Bu arada Urfa'nın kaybindan sonra bu kontluğun başkenti Tell-Başir olmuştu. Nureddin Mahmud b. Zengi, tell-Başir'i kuşattı ancak Joscelin'in eşi Kontes Beatrice'nin başarılı savunması karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Beatrice, kontluğu şimdilik kurtarmıştı ancak uzun süre de dayanamazdı. Çünkü bir taraftan Nureddin Mahmud b. Zengi'nin baskısı altındaydı diğer yandan da Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud ve Mardin Artuklu Emiri Timurtaş'ın akınlarına maruz kalmaktaydı. Tam bu esnada Beatrice'ye Bizans İmparatoru Manuel tarafından, kontluğun topraklarını kendisine satmasıyla alakalı bir teklif geldi. Beatrice, bu durumu Antakya ve Kudüs'e danıştıktan sonra kabul etti ve Tell-Başir, Samsat, Birecik, Ayntâb, Dülük ve Ravendân Kalelerini Bizans'a sattı.³⁷

Bizans'ın bu bölgeleri satın almadaki amacı ileride düzenleyeceği sefer planları dolayısıyla idi. Ancak Bizans bu konuda stratejik bir hata yaptı çünkü bu bölge üzerine Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud, Nureddin Mahmud b. Zengi ve Artuklu Emiri Timurtaş arasında ittifak kurulmuştu. Ve bu ittifakın neticesinde de 1151 yılında

³⁴ İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, c.XI, çev. Abdülkerim Özeydin, Ahmet Ağrakça, İstanbul: Türkiyat Matbaacılık, 1987, 137.

³⁵ Mustafa Eğilmez, "Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud", *Türkler Ansiklopedisi*, IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 825.

³⁶ İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 134.

³⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 275.

düzenlenen seferler ile birlikte adı geçen bütün bölgeler ittifak kuvvetleri tarafından ele geçirildi.³⁸

I. Dımaşk Kuşatması

Aslında Nureddin Mahmud b. Zengi ve Dımaşk Atabeyliği arasında hem görünürde bir dostluk hem de akrabalık bağları vardı. Nureddin Mahmud b. Zengi, Üner'in kızı ile evliydi. Ancak buna rağmen Üner, Nureddin'in artan gücünden endişe duymaktaydı. Bunun için de Kudüs Kralı III. Baoudouin'e bir elçilik heyeti göndererek, onunla ilişkilerini eski normal seyrine döndürmek istemiştir. Neticede iki taraf arasında Mayıs 1149 tarihinde bir ittifak anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla Dımaşk Atabeyliği Kudüs Krallığı'na eskisi gibi vergi vermeyi kabul etmiştir ancak Nureddin Mahmud Zengi'nin artan gücünden de hem bir süreliğine kurtulmuş hem de ona karşı güçlü bir müttefik elde etmiştir. Nureddin Mahmud b. Zengi, Üner'in ölümüne kadar bu olaya sessiz kalmıştır. Üner'in ölümünden sonra başa geçen Abak döneminde, Nureddin, haçlıların Havran bölgesindeki faaliyetlerini bahane ederek güneye yöneldi. Ve Abak'tan da kendisine yardımcı kuvvetler göndermesini talep etti.³⁹

Bu aslında Nureddin tarafından zekice düşünülmüş bir plandı. Şayet Abak, Nureddin'in istediği kuvvetleri gönderirse Kudüs haçlıları ile yapmış olduğu anlaşmaya aykırı davranmış olacaktı ve arada bir anlaşma kalmayacaktı. Bu yardım çağrısına olumsuz cevap vermesi durumunda ise Nureddin'in Dımaşk üzerine yürümek için bir bahanesi olacaktı. Abak, Nureddin'e istediği yardımı göndermeme yolunu tercih etti. Bunun üzerine Nureddin de 25 Nisan 1150 tarihinde Cısrü'l-Hüşşab'da karargâhını kurarak, Abak'a elçiler gönderip, anlaşma teklifinde bulundu. Ancak Abak bunu sert bir dille reddetti. Bunun üzerine Nureddin Mahmud b. Zengi, Abak üzerine saldırı hareketini başlattı. Abak zor durumda kalınca elçilerini göndererek, Nureddin ile anlaşmak istediğini ifade etti. Nureddin Mahmud b. Zengi, Abak'tan gelen bu teklifi hemen kabul etti çünkü bir taraftan çok şiddetli yağın yağmurlar, Nureddin'in kuvvetlerini zor durumda bırakmaktaydı diğer taraftan da Abak'a yardımcı olmak üzere yola çıkan haçlı birlikleri yaklaşmaktaydı.⁴⁰

İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre; Nureddin Mahmud b. Zengi'nin hakimiyeti tanınacak, hutbelerde halife ve sultanın adından sonra adı okunacak ve aynı

³⁸ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 276.

³⁹ Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, 176.

⁴⁰ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 389.

zamanda da kesilecek sikkelerde de adı zikredilecekti. Yapılan bu anlaşma sonra Halep kuvvetleri 14 Mayıs 1150 tarihinde şehirden ayrıldılar.⁴¹

II. Dımaşk Kuşatması

Nureddin Mahmud b. Zengi, I. Dımaşk kuşatmasından kesin bir sonuç elde edememişti. Her ne kadar adı hutbeye konulup, hakimiyeti tanınmış olsa dahi Dımaşk'a serbest giriş hakkı dahi yoktu. Nureddin Mahmud b. Zengi, bu durum üzerine Mayıs 1151 tarihinde Dımaşk'ı yeniden kuşattı. Öncü kuvvetleri Dımaşk'a 20 km uzaklıktaki Marc düzlüğünde karargâh kurmuştu. Nureddin komutasındaki ana ordu ise ikmal yollarını kesmek amacıyla Gazziyun eteklerinde es-Sahim ve en-Nayrab'da konuşlanmıştı. Nureddin Mahmud b. Zengi, birkaç gün sonra Arra ile Duma arasındaki Uyûn Fâsarîyâ'da karargâhını kurdu ve öncü birlikleri ile de birleşti. Ancak, daha sonraki süreçte haçlılardan gelebilecek bir yardımın durumunu zora sokacağını düşünerek ordusunu güney istikametine doğru kaydirdi.⁴²

Dımaşk için ise durum her geçen gün sıkıntılı bir hâl alıyordu. Bu arada Nureddin, Atabey Abak'a bir mektup gönderdi. Nureddin bu mektubunda şunları söylüyordu: *"Ben Müslümanların emniyetinden, müşriklere karşı cihaddan ve ellerindeki esirleri kurtarmaktan gayrısını aramam. Şayet Dımaşk kuvvetleri ile bana destek verecek olursanız, cihad için birbirimize yardımcı olursak ve mesele münasip bir şekilde tatlıya bağlanırsa ben de tamamen emelime ulaşmış olurum."*⁴³ Görüldüğü gibi Nureddin Mahmud b. Zengi, açık bir şekilde cihad çağrısı yapmaktaydı. Nureddin Mahmud b. Zengi, bu mektubuna olumlu cevap gelmeyeceğini zaten biliyordu. Buna rağmen, bu mektubu göndermekteki amacı Abak'ın haçlıları tercih ettiğini halka göstererek, onu halkın gözünde itibarsızlaştırmaktı. Bütün bunlar karşısında oldukça zor durumda kalan Atabey Abak, haçlılardan yeniden yardım istemek zorunda kaldı. Haçlıların yardıma geldiğini duyan Nureddin ise ordusunu Dımaşk'ta bulunan Yahudi mezarlığının güneyine kaydirdi. Bu arada Nureddin'e bağlı Türkmen grupları da Havran'a gitmişlerdi. Ancak bu esnada Türkmenler, haçlılar tarafından mağlup edildiler ve Havran haçlıların eline geçti. Bundan sonra yoluna devam eden haçlılar Dımaşk önlerinde karargâhlarını kurdular. Bu sayede bir nebze de olsa rahatlayan Dımaşk Atabeyi Abak, Kudüs Kralı III. Boudouin ile müzakere yaptıktan sonra Basra üzerine sefere çıkmaya karar verdiler. Ancak Halep kuvvetlerinin ani baskınları dolayısıyla

⁴¹ Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, 177.

⁴² İbnü'l Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 179.

⁴³ İbnü'l Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 179.

Basra seferine sadece bir kısım haçlı ve Dımaşk kuvvetleri katılabılmıştı. Zaten Basra seferinden de istedikleri neticeyi alamadan geri dönmek zorunda kalmışlardı.⁴⁴

Bu olay sonrasında Kudüs Kralı III. Boudouin, ülkesindeki iç meseleler dolayısıyla Kudüs'e geri dönmek zorunda kaldı. Haçlıların desteğinden mahrum kalan Abak, halkın desteğini de kaybetti. Çünkü halk üzerinde hem Nureddin Mahmud b. Zengi'nin, Abak'a karşı yaptığı propaganda tesirli olmuştu hem de haçlıların Abak ile yaptıkları anlaşma uyarınca Dımaşk içerisinde özgürce gezmelerinden de rahatsızlık duymuşlardı. Bu durum üzerine Abak, Nureddin'e barış teklif etti. İki taraf arasında yapılan görüşmelere ünlü fıkıhçılardan Burhane'd-Dîn Ali el-Belhî, Emir Şirkûh ve Necmeddin Eyyub da katılmıştı. İki taraf arasında 26 Temmuz 1151 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Nureddin'in ismi hutbelerde ve sikkelerde geçecek, Nureddin istediği zaman şehre girip çıkabilecek ve Dımaşk kuvvetleri de kendi emrine verilecekti.⁴⁵ Böylece Dımaşk artık tamamen Nureddin Mahmud b. Zengi'ye tabi hale geldi.

Halep-Dımaşk Kuvvetlerinin Askalan'a Yardım Teşebüsü

Askalan, Müslümanların Filistin'deki tek limanlarıydı. Aynı zamanda Mısır'a açılan kapı konumundaydı. Bu şehir 1153 tarihinde Kudüs Kralı III. Boudouin tarafından kuşatılmıştı. Askalan güçlü bir savunmaya sahipti. Ancak, Boudouin'in kuşatmasına da daha fazla dayanamazdı. Bunu gören Nureddin, Dımaşk Atabeyi Abak'ı da yanına alarak, Askalan'a yardıma gitti. Abak ve Nureddin Banyas önlerinde bir araya geldiler. Ancak burada taraflar arasında fikir ayrılığı ortaya çıktı. Çünkü Abak, Askalan yerine bir başka önemli haçlı yerleşimi olan Banyas'ın alınmasını istiyordu. Bu fikir ayrılığı nedeniyle Askalan'a düzenlenecek sefer yarıda kaldı. Yardımdan yoksun kalan Askalan, haçlılara karşı bir süre daha direndiyse de sonunda yiyecekleri ve hiçbir destek ümitleri kalmadığı için haçlılarla bir anlaşma yapmak ve şehri terketmek mecburiyetinde kalmışlardır. Haçlılar, şehrin teslimi karşılığında halka taşınabilir mallarıyla gitme hakkı tanımıştır.⁴⁶

Dımaşk'ın Nureddin Tarafından Ele Geçirilmesi

Atabey Abak'ın Askalan seferi esnasında isteksiz davranması, bunun hemen arkasından da yeniden Kudüs Kralı Boudouin ile tekrar anlaşması ve vergi ödemeyi kabul etmesi iki taraf arasındaki ilişkilerin iyice gerginleşmesine sebebiyet vermiştir.

⁴⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 281, Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, 178.

⁴⁵ İbnü'l Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 183.

⁴⁶ İbnü'l Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 186-187.

Nureddin Mahmud b. Zengi, Dımaşk atabeyi Abak'ın gücünü kırmak için siyasi bir takım hamleler yapmaya karar verdi. Bunun için ilk olarak Necmeddin Eyyub harekete geçti. Necmeddin Eyyub'un adamları tarafından, Dımaşk halkı arasında Abak'ın Hristiyanlar ile iş birliği yaptığı ve İslam'a ihanet ettiği propagandası yapılmıştır. Aynı zamanda Dımaşk halkı ekonomik anlamda da sıkıntı yaşamaktaydılar. Özellikle, Halep kuvvetlerinin yiyecek getiren Dımaşk kervanlarına saldırımları, Dımaşk içerisinde yiyecek fiyatlarının da artmasına sebebiyet vermiştir. Necmeddin Eyyub ise bu durumu fırsata çevirmiş ve fiyatların pahalılaşmasından dolayı Abak'ı suçlayarak, halkı ona karşı kıskırtmıştır. Nureddin Mahmud b. Zengi ise Abak'ı bir çok devlet adamının onun canına kastetme düşüncesinde olduğunu hatta bazı emirlerin kendisine Dımaşk'ı vermeyi bile teklif ettiği düşüncesine inandırmıştır. Bunun üzerine Abak, etrafındaki hiç kimseye güvenmemeye ve hatta emirlerine eziyet etmeye başlamıştır. Bu durum da Abak'ın hem halkın hem de devlet erkânının tamamen desteğini kaybetmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁷ Durum, Dımaşk'ın artık tamamen alınabilmesi için uygun bir hale gelmişti. Nureddin Mahmud b. Zengi, öncelikle Şirküh'u, 1000 kişilik bir ordunun başında Dımaşk'a gönderdi. Aslında, Şirküh, Abak'a elçi olarak gönderilmişti. Ancak Abak, Şirküh'u kabul etmedi. Karşılıklı mektuplaşmalar da ortamı yumuşatamadı. Bunun üzerine Nureddin Mahmud b. Zengi, büyük bir ordunun başında Marc Bölgesi'ne gelerek Şirküh ile birleşti ve Dımaşk'a saldırıya başladı. Dımaşk içerisinde bulunan Nureddin taraftarlarının da yardımı ile Nureddin, 25 Nisan 1154 tarihinde şehre girdi. Abak, yanında bir miktar askeri olduğu halde iç kaleye sığındı. Ancak burada da tutunamayacağını anlayınca Nureddin Mahmud b. Zengi ile canına ve malına dokunulmayacağı sözünü alarak, Dımaşk'ı ona teslim etti. Nureddin Mahmud b. Zengi daha sonra, Abak'a Hıms'a bağlı bazı yerleri ikta olarak verdi ancak Abak burada da Nureddin aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başlayınca, Nureddin'in kendi üzerine gelme ihtimaline karşı Bağdat'a gitti ve ölümüne kadar da burada kaldı.⁴⁸

Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Harim Kalesini Kuşatması

Nureddin Mahmud b. Zengi, Dımaşk'ı ele geçirerek, Urfa'dan Mâverayırdün'e kadar bütün Suriye'ye hakim olmuştu. Ancak Nureddin'in Dımaşk üzerine düzenlediği seferler esnasında Harim Kalesi de Antakya Haçlıları tarafından işgal edilmişti. Nureddin, Dımaşk meselesini çözer çözmez hemen Harim Kalesi üzerine yürüdü. Ancak bu kaleyi fethetmek oldukça güçtü. Çünkü hem kale içerisindeki haçlılar çok

⁴⁷İbnü'l Kalânisî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 186-187.

⁴⁸İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, XII, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000, 423-424.

büyük bir direniş gösteriyorlardı hem de haçlılar da Harim'e destek için yola çıkmışlardı. Nureddin Mahmud b. Zengi savaşa hazırды. Haçlılar ise işi barışçıl yollarla halletmek istiyorlardı ve bundan dolayı da Nureddin'e elçilerini göndermişlerdi. Nureddin, elçilerin karşılıklı gidip gelmesi sonucunda anlaşmayı kabul etti. Buna göre, Harim'e bağlı yerlerin yarısı Nureddin'e bırakılacaktı. Bu anlaşma bir yıllık bir barış anlaşmasıydı. Ancak daha sonraki süreçte Nureddin yıllık 8000 duka altın ödemek suretiyle bu anlaşmayı 2 yıl daha uzattı.⁴⁹ İlk bakışta olumsuz gibi görünen bu anlaşma aslında Nureddin'in yıllardan beri süregelen savaşlar yüzünden harap olmuş ülkesini yeniden bayındır hale getirmesi için bir fırsattı. Zaten 8000 altın da Nureddin Mahmud b. Zengi gibi gücünün zirvesinde olan bir devlet adamı için küçük bir meblağdı. Nureddin Mahmud b. Zengi, haçlılar ile yapmış olduğu bu anlaşma sonrasında Baalbek Valisinin isyanını da bastırma fırsatını bulmuştur.

Halep Zengileri ve Haçlılar Arasındaki Ateşkesin Bozulması

Nureddin Mahmud b. Zengi ve haçlılar arasındaki bu anlaşma, Kudüs Kralı III. Boudouin'in 1157 yılının Şubat ayında Banyas'a bağlı eş-Şa'râ'daki bir Türkmen kafilesine saldırıya geçmesiyle birlikte bozulmuştur. Kudüs Kralı bu saldırı sonrasında Türkmenler'e ait bütün malları yağmalamıştır. Bunun üzerine Nureddin Mahmud b. Zengi'nin kardeşi Nusretüddin banyas yakınlarında Hospitalier tarikatına mensup bir haçlı birliğini mağlup ederken, Emir Şirkuh da kendisine bağlı birliklerle harekete geçerek, Türkmenler'in mallarını yağmalayan haçlıları bozguna uğratmıştır. Nureddin Mahmud b. Zengi ise bu esnada Baalbek seferinde bulunmaktadır.⁵⁰ Nureddin Mahmud Zengi, Baalbek meselesini hallettikten sonra 1157 Mayısında Banyas üzerine yürümüştür. Nureddin şehri ele geçirmeyi başarmış ancak iç kaleye girememiştir. Çünkü Kudüs Kralı III. Boudouin topladığı güçlü bir kuvvetle Onfroi de Toron tarafından savunulan bu iç kaleye yardıma gelmektedir. Bunu haber alan Nureddin, geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kral Boudouin, Banyas'a girdikten sonra burada zarar uğramış olan yerleri yeniden onartmış ve daha sonra ülkesine dönmek üzere yola çıkmıştır. Ancak henüz bölgeden ayrılmamış olan Nureddin'in kuvvetleri Kralın ordusuna ani bir baskın düzenleyerek, ordunun tamamına yakınına yok etmişlerdir. Kral bile bu saldırıdan canını güçlkle kurtarabilmiştir. Kazanılan bu zaferle Banyas'ın

⁴⁹ İbnü'l Kalânisî, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, 191, İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 178-179, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 286.

⁵⁰ Ergin Ayan, *Willermus Tyrensis' Historia Rerum in Patribus Tranmarinis Gestarum (Denizasırtı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XVI. XVII. ve XVIII. Kitaplarının Çevirisi*, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1994, 155-156.

kurtarılması için aslında yeniden bir uygun ortam oluşmuş ancak Nureddin, Kılıç Arslan'ın güneye yönelmesi ve aynı zamanda da 1156-1157 tarihlerinde arka arkaya yaşanan depremler dolayısıyla haçlılarla bir barış anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.⁵¹

Bizans İmparatoru Manuel'in Suriye Seferi

Manuel aslında daha babası İonnes zamanında Suriye seferlerinde görev almıştı. Ancak babasının ölümünden sonra ülke içerisinde meydana gelen bir takım huzursuzluklar onun bu seferi devam ettirmesine engel olmuştur. Özellikle Sicilya Normanları, Macarlar, Sırlar ve Türkiye Selçukluları ile giriştiği mücadele yönünü tekrar Suriye'ye dönmesine izin vermemiştir. Bizans'ın uğraştığı tek mesele bunlarla da sınırlı değildi. Bizans Devleti, bu sıkıntılarla uğraşırken, bundan faydalanan Kilikya Ermeni Baronu II. Thoros ve Antakya Prinkepsi Renaud de Chatillon imparatorluğun Kilikya arazisine saldırmışlardı. Aynı zamanda bir birleşik Ermeni-Haçlı ordusu 1156 tarihinde Bizans'ın önemli bir merkezi olan Kıbrıs'ı yağmalamış ve birçok kişi de esir edilmiştir.⁵²Bizans'ın bu zor durumuna karşın haçlılar arasında da bir birliktelik yoktu. Antakya Prinkepsliği ve Kudüs Krallığı arasında sorunlar yaşanmaktaydı. Bundan dolayı Kudüs Kralı III. Boudouin İstanbul'a elçiler yollamıştı. Manuel, Antalya Prinkepsliğine karşı Kudüs Kralından yardım istemiş, bunun karşılığında III. Boudouin de Halep Zengilerine karşı Bizans'tan yardım istemiştir. Manuel, bu anlaşmanın hemen arkasından da Sicilya Normanları ile bir anlaşma imzalamış ve böylece batı cephesi tamamen sükûnete kavuşmuştur. Bu anlaşmalar ile rahatlayan Manuel, 1159 tarihinde Çukurova'ya bir sefer düzenlemiş ve Kilikya Ermeni Baronluğu'na ait bütün bölgeleri ele geçirmiştir. Antakya Prinkepsi Renaud bu durumdan telaşa kapılmış ve Manuel'den af dilemiştir. Manuel, Renaud'u affetmiştir. Ermeni Baronu Thoros da daha sonraki süreçte Manuel tarafından affedilmiştir. Böylece Manuel kısa süre içerisinde kendisine isyana kalkışan bütün bölgeleri hakimiyeti altına almıştır.⁵³

⁵¹ Stevenson, *The Crusaders in the East*, 176-177, Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 287.

⁵² Vahram, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilicia, During the Time of Crusades*, Trans. Charles Fried Neumann, London 1831, 39-40; İonnes Kinnamos, *İonnes Kinnamos'un Historiası 1118-1176*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, 130-131; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi, (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andresyan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, 322-323; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, 136-137; Mehmet Ersan, "Bizans İmparatorluğu-Antakya Haçlı Prinkepsliği Siyasi İlişkilerine Bir Bakış", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul: İstanbul: Dünya Yayınları 2008, 343.

⁵³ Vahram, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilicia, During the Time of Crusades*, 39-40; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi, (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, 322-323.

Manuel'in haçlılar ile yaptığı bu ittifak Nureddin Mahmud b. Zengi'yi zor durumda bırakabilirdi. Çünkü Manuel, Kudüs Krallığı ile yaptığı anlaşma gereğince Nureddin Mahmud b. Zengi'ye karşı birlikte mücadele etme sözü vermişti. Ancak Nureddin Mahmud b. Zengi savaş yanlısı değildi. Çünkü Bizans Devleti ile herhangi bir problemi bulunmuyordu. Bunun için de elçilik heyetini Manuel'e göndermişti. Manuel ise, kendi başkentinden çok uzak bir bölgede kalmak istemiyordu. Aynı zamanda, haçlıların daha önceden yaptıklarını da unutmamıştı. Elçilerin karşılıklı girişimleri sonucunda Bizans Devleti ile Nureddin Mahmud b. Zengi arasında dostane ilişkiler kuruldu.⁵⁴

Bizans Devleti ile arada bu anlaşmanın sağlanması ve Bizans'ın haçlılarla birlikte hareket etme durumuna son vermesi haçlılar ile Nureddin Mahmud b. Zengi'nin yeniden baş başa kalmaları anlamına gelmekteydi. Nureddin Mahmud b. Zengi'nin bu anlaşma sonrası uğraştığı en önemli isimler eski Urfa Kontu Joscelin ve Antakya Prinkepsi Renaud de Chatillon idi. Özellikle Renaud, 1160 tarihinde eski saldırgan tavırlarını yine sergilemeye başlamış ve Fırat Ovası'nda, Afrin Vadisi'nde hayvanlarını otlatan Türkmenler onun saldırısına uğramış ve pek çok kayıp vermişlerdi. Ancak Antakya Prinkepsi Türkmenler'den toplamış olduğu ganimetlerle geri dönerken Râvendan yakınındaki el-Cûma bölgesinde, Halep Valisi Mecdeddin tarafından yakalanmış ve esir alınmıştı. Renaud, sadece Müslümanlar açısından değil Bizans açısından da oldukça tehlikeli bir insandı. Bundan dolayı Nureddin Mahmud b. Zengi ölümüne kadar Renaud için teklif edilen bütün anlaşma tekliflerini reddetmiştir.⁵⁵

Renaud'un Nureddin tarafından esir edilmesinden sonra lidersiz kalan kuzey haçlılara arasında yeni liderlerinin kim olacağı meselesi tartışılmaya başlanmıştır. Renaud'un eşi Constance yönetimi devralmak istemiş ancak halk ve devlet adamları onu istememişlerdir. Ve Renaud'un ilk eşinden olan oğlu Bohemud'un başa geçmesi için de girişimlere başlamışlardır. Ancak Bohemud'un yaşı henüz küçüktü ve devlet yönetme tecrübesi de hiç yoktu. Bundan dolayı Bohemud'un prinkeps olması karar altına alınmış ancak rüşdünü ispat edinceye kadar da yönetimin Patrik Aimery tarafından sürdürülmesi uygun bulunmuştur.⁵⁶

⁵⁴ Ionnes Kinnamos, *Ionnes Kinnamos'un Historiası 1118-1176*, 139; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, 75.

⁵⁵ John Julius Norwich, *Bizans Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*, III, çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabcacı Kitapları, 2013, 128; Işın Demirkent, "Haçlı Seferi Dönemi Kalelerinden Râvendan", *Belleter*, LVI/216 (1992): 383-384; Ebru Altan, "Renaud de Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160) Mâverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)", *Tarih Dergisi*, 55, (2012/1):10.

⁵⁶ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, 400.

Nureddin Mahmud b. Zengi'nin Trablus Haçlı Kontluğunu Ele Geçirme Girişimleri ve Harim Zaferi

Nureddin Mahmud b. Zengi Trablus Haçlı Kontluğu'nu ortadan kaldırmak istiyordu. Eğer Trablus Haçlı Kontluğu yıkılırsa kuzey ve güney haçlıları arasındaki kara bağlantısı da ortadan kalkmış olacaktı. Bu arada Nureddin Mahmud b. Zengi'nin bu amacını gerçekleştirebilmesinin önünü açan bir takım gelişmeler de yaşanmaktaydı. Kudüs Kralı III. Boudouin 1162 tarihinde hayatını kaybetti. Yeni Kral Boudouin'in kardeşi Amaury idi. Amaury bir süre iç sorunlarla uğraştıktan sonra yönünü Mısır'a çevirdi. Nureddin Mahmud b. Zengi, Kudüs Kralının bölgede olmayışını da fırsat bilerek Trablus Haçlı Kontluğu üzerine yürüdü. Nureddin, 1163 tarihinde Hısnü'l-Ekrâd'ın aşağısında yer alan el-Bakîa bölgesinde ordugâhını kurdu. Bunun üzerine Trablus Kontu III. Raymond, tüm haçlı liderlerinden ve Bizans'ın Kilikya Valisi Koloman'dan yardım istedi. III. Raymond'un bu çağrısına hemen hemen bütün haçlı liderleri olumlu yanıt verdiler. Böylece kısa süre içerisinde Nureddin Mahmud b. Zengi'ye karşı güçlü ve büyük bir ordu meydana getirildi. Ancak Nureddin Mahmud b. Zengi'nin bu durumdan haberi dahi yoktu. Bu yüzden de düşman saldırısına beklemediği bir anda uğradı. Ve haçlı birlikleri karşısında mağlup olarak, geri çekildi.⁵⁷

Bu durum sonrasında Nureddin Mahmud b. Zengi'ye geri çekilmeleri gerektiği söylenmiş ancak o bunu söyleyenlere şu cevabı vermiştir: *"Eğer yanımda bin süvari olsun, hemen onlarla savaşırım ve onlara hiç itibar ve aldırış etmem. Allah'a yemin olsun ki, şahsım ve İslam'ın intikamını almadıkça çardak altında gölgelenmeyeceğim."*⁵⁸

Bunun hemen arkasından da Zengi, başta Halep ve Dımaşk olmak üzere tüm Müslüman bölgelerden asker, çadır, yiyecek ve silah yardımları almış, böylece kısa süre içerisinde Bizans-Haçlı birleşik kuvvetleri karşısında dağılan ordusunu tekrar düzene sokmuş ve aynı zamanda da eskisinden daha güçlü bir konuma gelmiştir. Bizans-Haçlı ittifakı bu durum karşısında Nureddin Mahmud b. Zengi'ye barış teklifinde bulunmuş ancak bu da Nureddin tarafından kabul edilmemiştir.⁵⁹

Nureddin Mahmud b. Zengi'nin ordusunda kardeşi Musul Atabeyi Mevdud, Hısn-ı Keyfa Artuklu Emiri Fahreddin Kara Arslan, Mardin Artuklu Emiri Necmeddin Alpı, Menbiç Emiri Seyfeddin Gazi'ye ait birlikler vardı. Nureddin Mahmud b.

⁵⁷Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, II, 400.

⁵⁸İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 241.

⁵⁹Stevenson, *The Crusaders in the East*, 188-189; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 306, 307.

Zengi'nin en büyük hedefi kuzey haçlılarının savunmalarında büyük önem arzeden Harimdi. Anonim Süryani Vekayinamesine göre, Nureddin Mahmud b. Zengi tarafından toplanan bu birleşik Müslüman ordusunun mevcudu 70.000 atlı ve 40.000 yayaydı.⁶⁰Haçlı ordusunda ise Antakya Prinkepsi Bohemund, Trablus Haçlı Kontu Raymond, Kilikya Ermeni Baronu Thoros, Bizans Kilikya Valisi Kolomon, eski Urfa Kontu II. Joscelin'in oğlu III. Joscelin'e ait askerler ve bunlardan başka civardaki tüm haçlı kontları, baronları ve bunlara ait olan askerler vardı. Haçlı ordusu, Harim'in Nureddin Mahmud b. Zengi tarafından kuşatıldığını haber alır almaz ordularıyla Harim'e doğru yola çıktılar. Harim önlerine gelen haçlı liderleri burada bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda Ermeni Baronu Thoros, Harim'i güçlü takviyeler ile desteklemeyi ve Kudüs Kralı Amaury gelinceye kadar da Antakya'da beklemeyi teklif etti. Ancak başta Antakya Prinkepsi Bohemund olmak üzere iler gelen diğer haçlı liderleri bunu reddettiler. Böylece Nureddin'in ordusuna saldırılacağı artık kesinleşmişti.⁶¹Nureddin Mahmud b. Zengi'nin bu seferi düzenlemek istemesinin sebebi sadece Harim'i ele geçirmek değil aynı zamanda Mısır'da kendileri aleyhine yaşanan olumsuz durumu da neticeye bağlamaktı. Fatimi Devleti'nde vezirlik yapan Şaver, Dırgam tarafından görevinden uzaklaştırılınca Nureddin Mahmud b, Zengi'ye sığınmış ve ondan Dırgam'a karşı yardım talep etmişti. Bunun karşılığında da Mısır'dan bir takım bölgeleri de Nureddin'e vereceğini vadedmişti. Nureddin Mahmud b. Zengi bunu kabul etmiş ve Şirkuh'u, Şaver'e yardımcı olması için Mısır'a göndermişti. Ancak Şaver vezirlik makamını ele geçirdikten sonra, Şirkuh'a ihanet etti ve Kral Amaury ile ittifak yaparak, Şirkuh'u Bilbis'te kuşattı. Nureddin'in Harim'i kuşatmasının bir sebebi de Kral Amaury- Şaver ittifakı karşısında zor durumda kalan Şirkuh'u kurtarabilmektir.⁶²Nureddin Mahmud b. Zengi savaş durumu kesinleşince eski Türk savaş taktiğine göre savaşmaya karar verdi. Ordusunu da buna göre yerleştirdi. Ordusunu sağ, sol ve merkez olarak böldükten sonra ordunun sağına Fahreddin Kara Arslan'ı yerleştirdi. Zeyneddin Ali Küçük'e de ordunun komutanlığını verdi. Savaş 10 Ağustos 1164 tarihinde başladı. İlk saldırı Bizans-Haçlı ordusunun, Müslümanların sağ kanadına saldırması ile meydana geldi. Fahreddin Kara Arslan önceden planlandığı gibi yenilmiş gibi yaparak geri çekildi. Haçlı şövalyeleri de büyük bir galibiyet kazanmış gibi onları takibe başladılar. Şövalyeler ağır zırhlar ile donatılmıştı. Müslüman askerler

⁶⁰ Stevenson, *The Crusaders in the East*, 188-189.

⁶¹Stevenson, *The Crusaders in the East*,189.

⁶² Stevenson, *The Crusaders in the East*,190.

ise hafif zırhlıydı. Dolayısıyla haçlılar açısından Müslüman askerleri yakalamak imkansızdı. Bu arada şövalyelerin yeterince uzaklaştıklarını gören Zeyneddin Ali Küçük komutasındaki kuvvetler, hızla mütteliklerin merkezine saldırdılar. Şövalyeler, durumun farkına vardılar ancak artık herşey için çok geç kalmıştı. Bu arada Fahreddin Kara Arslan komutasındaki birlikler de geri dönmüş ve taarruza geçmişti. Bizans-Haçlı ordusu için yapacak bir şey kalmamıştı. Müslümanlar, sadece bir günde Bizans-haçlı kuvvetlerine 10.000'den fazla kayıp verdirmişlerdi. Üstelik Ermeni Baronu Thoros hariç hemen hemen bütün haçlı liderleri de esir düşmüştü.⁶³Nureddin Mahmud b. Zengi, kazanmış olduğu bu büyük zafere rağmen yine de temkinli davranmıştır. Kazandığı başarıları yeterli gören Nureddin Mahmud b. Zengi, Müslüman esirlerin serbest bırakılması ve fidye karşılığında Bohemund'u serbest bırakmıştı. Çünkü Nureddin Mahmud b. Zengi, Antakya'nın Bizans'ın eline geçmesini istemiyordu. Aynı zamanda İmparator Manuel'in yeniden Suriye'ye dönme ihtimalini engellemek için de 150 ipek elbise karşılığında Kolomon'u serbest bırakmıştı.⁶⁴ Kazanılan bu zaferle Mısır'da Amaury tarafından kuşatılmış olan Şirkuh da bu durumdan kurtulmuştur. Amaury, anlaşma yaparak geri dönmek zorunda kalmıştır.

Banyas'ın Fethi

Banyas, daha önceden Haçlı-Dımaşk kuvvetlerince ele geçirilmiş ve Üner tarafından da haçlılara bırakılmıştır. Nureddin Mahmud b. Zengi, stratejik yönden oldukça önemli bir konumda bulunan bu şehri Harim'de kazanılan zaferin hemen arkasından yönünü Banyas'a çevirmiştir. Nureddin Mahmud b. Zengi özellikle Kudüs Kralı Amaury'nin Mısır'da olmasını ve Bizans-Haçlı kuvvetlerinin neredeyse tamamına yakını Harim'de bozguna uğratmasından da faydalanmıştır. Nureddin'in kardeşi Nusretüddin'in de katıldığı bu sefer de Nureddin Mahmud b. Zengi kuvvetleri tarafından kısa bir süre içerisinde ele geçirildi. Ayrıca bu sefere Üner'in oğlu da katılmıştır. Nureddin, Banyas'ı aldıktan sonra Üner'in oğluna: "Müslümanlar bu fetihten dolayı bir kere sevindiler, sen ise iki defa sevindin." dedi. Üner'in oğlu: "Nasıl yani?" diyerek sorduğunda ise Nureddin Mahmud b. Zengi: "Çünkü Allah Taâlâ bugün babanı cehennem azabından kurtardı" diye cevap vermiştir.⁶⁵

⁶³Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 308; İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 247.

⁶⁴İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 247-248.

⁶⁵İbnü'l Esir, *İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, 47-248.

Sonuç

Bilindiği gibi Müslümanlığın kısa sürede yayılması ve İslamiyeti kabul eden Türklerin Anadolu'yu fethetmesi ve Bizans sınırlarına dayanmaları gerek Bizans'ta, gerekse de batılılarda ciddi endişelerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bütün bunların neticesinde 1095-1291 yılları arasında, yaklaşık 200 sene boyunca devam edecek olan haçlı seferleri başlamıştır. Bu seferlerin düzenlenmesinde, Bizans'ın batıdan istediği yardım da çok önemli bir yere sahiptir. İlk sefer, 1096 tarihinde başlamıştır. Bu ilk sefer neticesinde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın uygulamış olduğu taktiksel bir takım hatalar dolayısıyla Türkler yenilgiye uğramış, ciddi toprak kayıpları yaşamışlar ve Orta Anadolu'ya hapsolmuşlardır. Bu seferin sonunda Anadolu'da bir çok haçlı kontluğu kurulmuştur. Bu kontluklardan bir tanesi de 1098 tarihinde Boudouin de Boulogne tarafından kurulan Urfa Haçlı Kontluğu'dur. Urfa, jeostratejik konumu dolayısıyla oldukça önemli bir bölgedir. Böylesine önemli bir bölgenin haçlıların eline geçmesi Türkler arasında büyük bir üzüntüye sebebiyet vermiştir. Urfa, bir daha 1144 tarihinde İmadeddin Zengi tarafından fethedilecektir. Urfa'nın yeniden Türklerin eline geçmesi batılıların telaşlanmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü, Urfa'dan sonra sırada Antakya ve Kudüs vardır. Bunu bilen haçlılar, yeni bir haçlı seferi ile Türklerin karşısına çıkmışlardır. Zengilerin, en önemli isimlerinden birisi olan Nureddin Mahmud b. Zengi, babası İmadeddin Zengi'nin ölümünden sonra haçlılar ile olan mücadeleyi başarılı bir şekilde devam ettirmiştir. Gerek, II. Haçlı Seferi esnasında gerekse de II. Haçlı Seferi sonrasında haçlılarla, haçlılara destek veren Bizans ve haçlıların diğer müttefikleri ile başarılı mücadeleler vermiştir. Nureddin Mahmud b. Zengi'nin amacı haçlılara karşı birleşik bir İslam cephesi oluşturmaktır. Nureddin, bu amaçla kendi düşmanlarıyla bile anlaşma yapmaktan çekinmemiştir.

Kaynaklar

- ALPTEKİN, C., “Musul Atabeyliği”, *DGBİT*,533-578: VII, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- ALPTEKİN, C., *Dımaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1985.
- ALTAN, E., *II. Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- ALTAN, E., “Renaud de Châtillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160) Mâverâ-i Ürdün Senyörü (1177-1187)”, *Tarih Dergisi*, 55, (2012/1): 1-30.
- AYAN, E., *Willermus Tyrensis’ Historia Rerum in Patribus Tranmarinis Gestarum (Denizaşırı Bölgelere Yapılan Seferlerin Tarihi) Adlı Eserinin XVI. XVII. ve XVIII. Kitaplarının Çevirisi*, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- DEMİRKENT, I., “Haçlı Seferi Dönemi Kalelerinden Râvendan”, *Belleten*, LVI/216 (1992): 371-389.
- DEMİRKENT, I., *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul: Dünya Kitapları, 2007.
- DEMİRKENT, I., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- EBU ŞÂME, *Kitâbu’r-Ravdateyn Fî Ahbâri’d-Devleteyn En-Nuriye Ve’s- Selâhiyye*, I, Kahire 1956.
- EĞİLMEZ, M., “Musul ve Halep Atabeyi Nureddin Mahmud”, *Türkler Ansiklopedisi*, IV:825-835, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ELİSSEEFF, N., *Nur Ad-Din Un Grand Prince Musulman De Syrie Au Temps Des Croisades (511-568/1118-1174)*, II, Dımaşk 1967.
- ERSAN, M., “Bizans İmparatorluğu-Antakya Haçlı Prinkepsliği Siyasi İlişkilerine Bir Bakış”, 335-346, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul: Dünya Yayınları, 2008.
- ERSAN, M., *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.
- GİBB, H.A.R., “The Career of Nur-ad-din”, *A History of the Crusades, First Hundred Years*, ed. Kenneth M. Setton, 513-528, Madison: University of Wisconsin, 1969.
- GREGORY ABÛ’L-FARAC, *Abû’l Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

- GÜRBÜZ, O., “XII. Yüzyıl İslam Dünyasında Örnek Bir Yönetici: İmâdeddin Zengî”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012): 51-66.
- HOLT, P.M.,*Haçlılar Çağı 11. Yüzyıl'dan 1517'ye Yakın Doğu*, çev. Özden Arıkan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- IONNES KİNNAMOS, *İonnes Kİnnamos'un Historiası 1118-1176*, çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001.
- İBN HALLİKAN, *Vefeytü'l-A'yan ve Enbau Ebnai'z Zaman*, I, II, IV, trans. Baron Mac-Guckin de Slane, İbn Khallikan's Biographical Dictionary, Lübnan 1970.
- İBN KESİR,*Büyük İslam Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, XII, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2000.
- İBNÜ'L ESİR,*İslam Tarihi el Kâmil fit-Tarih Tercümesi*, XI, çev. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça, İstanbul: Türkiyat Matbaacılık, 1987.
- İBNÜ'L KALÂNİSÎ, *Şam Tarihine Zeyl- I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev. Onur Özatağ, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.
- KESİK, M.,*Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi*,Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları , 2003.
- KOCA, S.,*Türkiye Selçuklu Tarihi*, II, Çorum: Karam Yayınları, 2003.
- MAALOUF, A.,*Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul: Telos Yayınları, 1998.
- NİKETAS KHONİATES, *Niketas Khoniates'in Historia'sı*,Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- NORWİCH, J.J.,*Bizans Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*, III, çev. Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Kitapları, 2013.
- ÖNGÜL, A.,*Selçuklu Tarihi*, II, Manisa: Emek Matbaası, 2007.
- ÖZTÜRK, M.,*Irak Selçuklu Devleti Atabegleri*,İstanbul: Bilge Kültür-Sanat, 2019.
- RUNCİMAN, S.,*Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- STEVENSON, W.B.,*The Crusaders in the East*, Beyrut: Slim Press, 1968.
- URFALI MATEOS,*Urfalı Mateos Vekayi-namesi, (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andresyan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- USTA, A., “Müslüman-Haçlı İlişkilerinde Haşhaşiler”, 44, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*,(2006): 1-23:

USTA, A., *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.

VAHRAM, *Vahram's Chronicle of the Armenian Kingdom in Cilica, During the Time of Crusades*, Trans. Charles Fried Neumann, London 1831.